

Om mjölk och mejerier

Mjölk från framför allt renar och kor har varit viktig för människor i Tärnaområdet under hundratals år. Det ser vi spår av på både Folkrörelsearkivet och Västerbottens museum. Här visas en del av det vi hittat i arkiv och samlingar på temat mjölk.

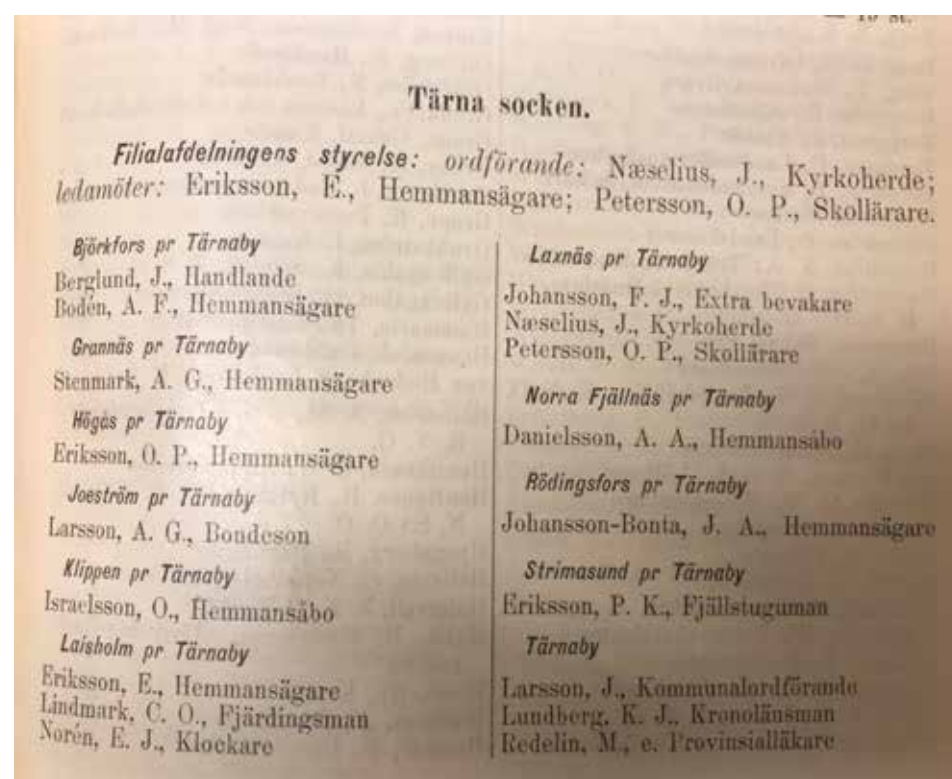
På Folkrörelsearkivet finns t.ex. Hushållningssällskapets arkiv – ett omfattande material. Hushållningssällskapen bildades runt om i Sverige under 1800-talet för att förbättra förhållandena på landsbygden. Västerbottens läns hushållningssällskap, som startade 1814, har haft stor betydelse för utvecklingen i länet! Efter att landstinget övertagit en del arbetsuppgifter i mitten av 1800-talet kunde Hushållningssällskapet ägna sig åt undervisning och rådgivning till exempel när det gällde mjölkhantering och mejeriverksamhet. I handlingarna ser vi t.ex. att det fanns en mejerikonsulent.

År för år redovisas läget i länet vad gäller mjölkproduktion och mejerihantering. 1924 fanns hela 48 mejerier i Västerbottens län!

[Här](#) kan du läsa mer om Hushållningssällskapets historia.

”De kor som gå på betet i kustlandet få leva ganska torftigt, i jämförelse med fjällkorna i Tärna, som vada i gräs och blommor”.

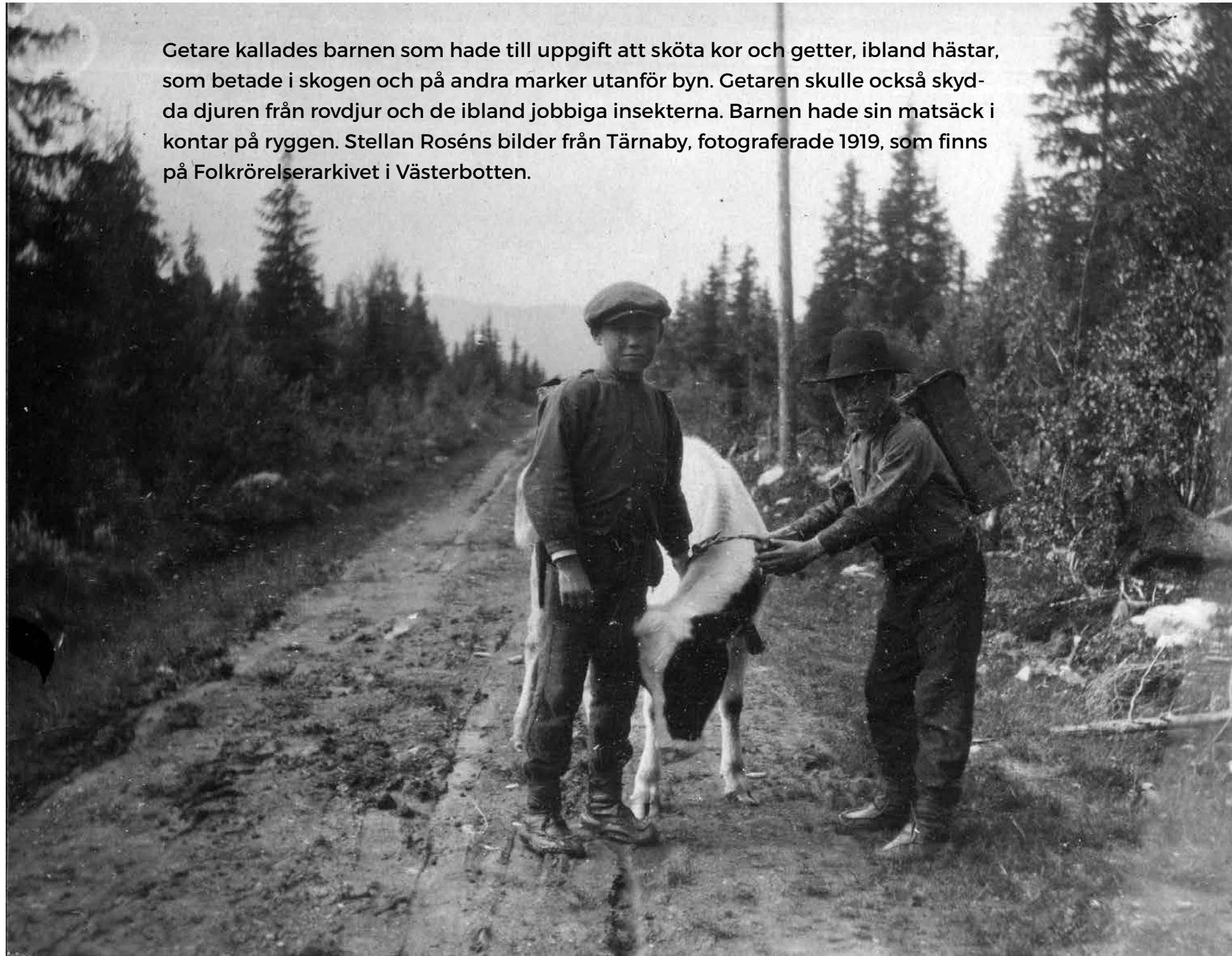
Gustav Rosén, 1919

I handlingar från Kungliga Hushållningssällskapet från 1906 ser vi vilka som ingick i "Filialafdelningens styrelsen" i Tärna socken.

Getare kallades barnen som hade till uppgift att sköta kor och getter, ibland hästar, som betade i skogen och på andra marker utanför byn. Getaren skulle också skydda djuren från rovdjur och de ibland jobbiga insekterna. Barnen hade sin matsäck i kontar på ryggen. Stellan Roséns bilder från Tärnaby, fotograferade 1919, som finns på Folk rörelserarkivet i Västerbotten.

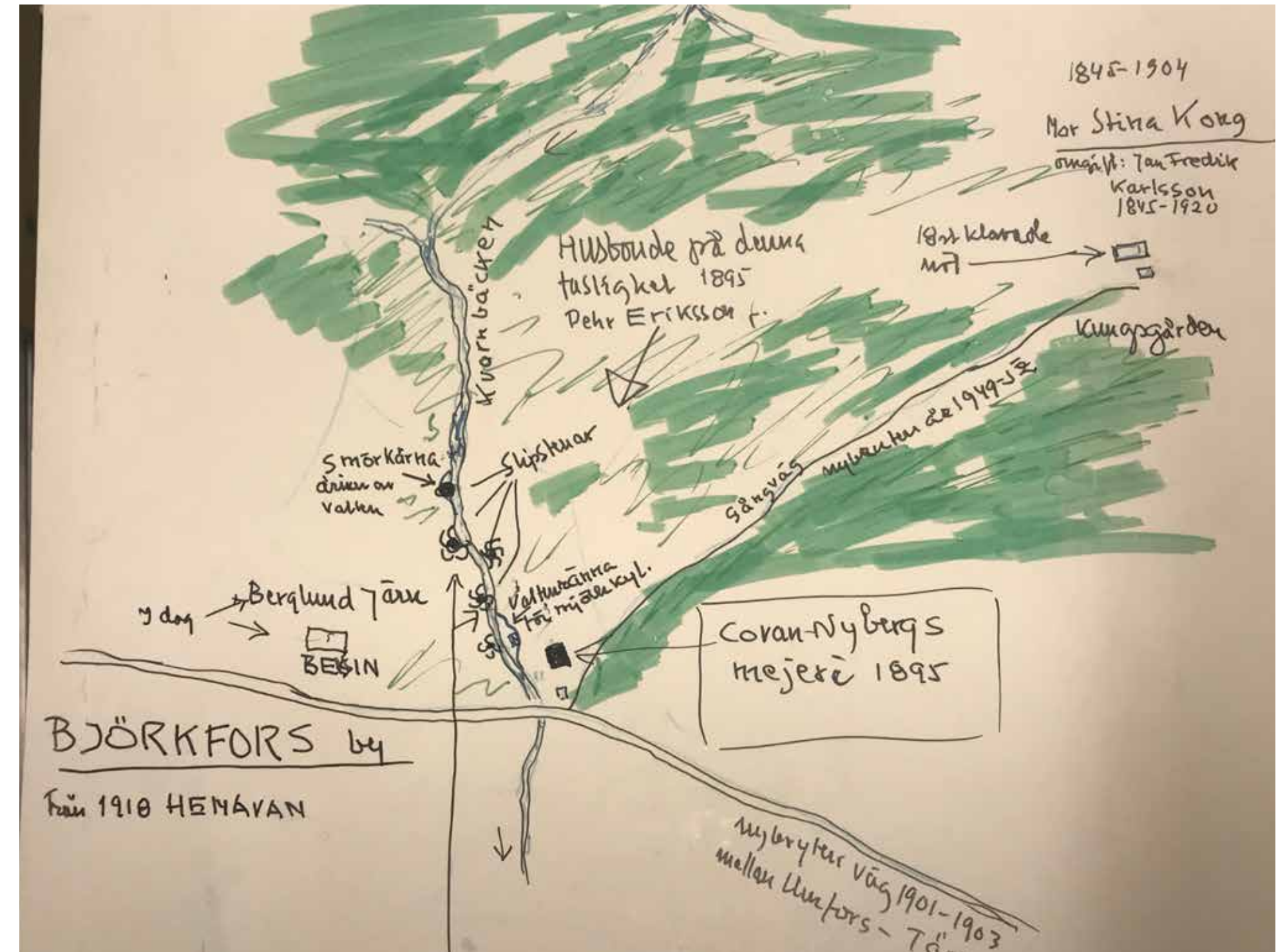

I Västerbottens lapska museiföreningens samling, som finns på Västerbottens museum, finns flera föremål med anknytning till renmjölkning, t.ex. en napie att mjölka i och en ostform (från 1864). Det finns också en silduk, som användes för att sila mjölken.

Fotot från museets bildarkiv (foto Göte Haglund) visar mjölkning av ren i Strimasund. Till höger Helena Jonsson. Kvinnan till vänster okänd. [Här](#) hittar du fler bilder från samma tillfälle.

Ovan: Det första mejeriet i Björkfors (nuvarande Hemavan) 1895, med en skiss till höger på var det låg. Försöksmejeriet inrymdes i en matbod och en bagarstuga. Under perioden 29 juli-19 augusti togs drygt 5 000 liter mjölk emot, som framförallt blev till smör, men också ost. Försöksmejeriet sköttes av J Cowan Nyberg, som i Hushållningssällskapets handlingar berättar att han hade hjälp av "madame Cajsa Eriksson i Björkfors, hvilken under tiden blev så inöfvad, att hon mot slutet kunde anförtros att utföra arbetena i mejeriet ensam".

Övriga bilder visar ladugårdar i Klippen, fotograferade av Stellan Rosén 1919. På bilden till vänster står en skrinna vid ladugården, som användes vintertid när varor fraktades till Mo i Rana.

”...det är fråga om gynnsamma naturliga betingelser för boskapsskötseln ... på fjellslutningar och i dalar rådande växtlighet erbjuda nemligen ett bete och en slåtter, som i yppighet ej blott påminna om utan öfven närma sig i förra fallet Alpernas och i senare Hollands”.

Länsmejeristen J. Cowan-Nyberg, i Hushållningssällskapets handlingar 1895.

RÄDDNINGEN FÖR TÄRNA SOCKEN ÄR MEJERIET.

V.K. 8/10-41

God uppbörd. Skattehöjning undvikes? Brist på arbetstillfällen. Kolningen inskränkes. Stark fart på nyodlingen.

De återverkningar kristiden haft i Tärna socken ha huvudsakligen påverkats av nya utgiftsposter, säger kommunalnämndens ordförande, hemmansäg. Ernst Johansson, Hemavan.

Enbart kristidsnämndens kostnader uppgå till närmare 1 kr. per skatte-krona, vartill kommer kommunens andel i familjebidragen. Dessa kostnader ha kunnat utbalanseras på det ökade skatteunderlaget förra året jämte beskärning av vissa utgiftsposter, varför utdebiteringen icke behövt ökas med mer än 17 öre. Huruvida fjolårets uttaxering, som är kr. 16:60 per skatte-krona, kan bibehållas, kan icke ännu bedömas, då respektive styrelser och nämnder ännu ej inkommit med sina stafförslag. Med hänsyn till att skatte-kronorna ökat i år med 749 skatte-kronor, vill man hoppas, att en höjning skall kunna undvikas.

Skattebetalningen har icke påverkats menligt av kristiden de senaste åren. Förra året stannade restantier-na vid 9 proc., vilket är det bästa uppbördsresultatet på länge. Sista uppbörden är ännu icke avslutad, men av allt att döma torde uppbördsresultatet komma att närma sig 90 procent.

Knappt med arbetstillfällen.

Inom orten tillgängliga arbetstillfällen ha varit knappa, vilket är förklarligt, då vägarbeten är det snart sagt enda, som är att tillgå, vägan-slagen inknappats och vägförbättringsarbetena helt upphört. Inkallelserna ha dock utjämnat den knappa tillgången på förtjänstarbeten och i många fall inneburit ett försörjnings-

medel. Dessutom ha myndigheternas uppmaningar om vedavverkning hör-sammats i betydande utsträckning. Vedhuggning utfördes under senaste vintern i långt större utsträckning än för ortsbehovet.

Tärna-kolarna måste inskränka kolningen.

Kolningen har även tagit fart, men då avsättningen på gengaskol till ortens biltrafik är rätt begränsad, har milkolningen måst upphöra, och även en del ugnskolare ha måst inställa eller inskränka kolningen. Transport-kostnaden till närmaste järnväg är så stor, att lönsamheten med kolningen blir högst tvivelaktig vid avyttring till ort vid järnväg. De största gengaskolförbrukarna äro bundna av statlig centralupphandling, och då denna sträcker sig till sydligare bredd-graden, ha tärnakolarna ställts utanför och fått inskränka eller nedlägga kolningen. Fraktkostnader från Storuman till Tärna tycks man icke behöva räkna med.

Hur skulle tärnajokrbbrukarna ha klarat sig utan mejeriet?

I en tid som denna, då kontantin-komsterna från allmänna arbeten sina undan för undan, kan man med fog beteckna tillkomsten av Tärna mejeri som en räddning. Då man ser de kontantbelopp, som utanordnas från mejeriet, måste man fråga sig, hur tärnajokrbbrukarna skulle ha kunnat klara sig, om icke mejeriet funnits. Mejeriet är ostridigt f. n. den enda ljuspunkten i fråga om tärnabornas framtida försörjning, icke enbart i betraktande av dagens kontantförsörjning utan än mera med hänsyn till den allmänna uppräckningen på jord-

Kommunalföranden Ernst Johansson, Hemavan.

brukets område. Nyodling och förbättring av gamla vallar är framförallt dagens lösen, och nyodlingsarbetet har tagit verklig fart. Om något tiotal år skola säkert frukterna av mejeriet visa sig störlartade. Landshövding Roséns energiska strävan att "framtinga mejeriet" fick häromdagen ett välvilligt omdöme av en tärnajokrbbrukare i följande uttryck: "Väl-signat vare hans namn". Vi hysa livligt den förhoppningen, att detta uttryck skall leva och besannas allt mer levande om tio år.

Arbetarsmåbruken ej lämpliga i Tärna.

Arbetarsmåbruksrörelsen i Tärna har icke tagit några större proportioner. Endast 8 arbetarsmåbruk ha anlagts och äro alla färdiga. Erfarenheten har emellertid visat, att arbetarsmåbruksverksamheten icke är lämplig för Tärnas förhållanden, i det att förutsättningarna för denna

verksamhet saknas, nämligen en jämn tillgång till arbetsförtjänster. Bristen på tillgång till jämn arbetsinkomst, särskilt vintertid, enär skogsarbeten icke förekomma, medför att låntagarna icke kunna fullgöra sina amorteringsskyldigheter. Kommunen har därför nödgats avveckla denna verksamhet.

Svårt att få virke för bostadsförbättringar.

Bostadsförbättringar ha tillkommit i betydande omfattning. Det senaste året har dock en betydande stagnation inträtt på detta område, dels på grund av svårigheten att få virke förädlad, då de flesta sågar varit motor-drivna och motorfotogen varit svår-åtkomlig, dels på grund av transport-svårigheter. De långa virkestransporterna kunna icke ske annat än med bil, och det har varit och är fortfarande nästan omöjligt erhålla en bil för virkestransport. Ett trettiotal ansökningar vänta på anslag eller bidrag, men egnahemsnämnden torde även ha begränsade möjligheter att bevilja bidrag. Det förefaller dock, som om vi tidigare tillmåtts bidrag till bostadsförbättringar med givmild hand.

Mörkt för elektrifieringsfrågan.

Elektrifieringen är en "brännande punkt" i tärnabygden. Avstånden äro stora, bebyggelsen är gles, och be-folkningen är ekonomiskt svag. Dessa tre faktorer göra alla planer om intet, och möjligheten till statsbidrag, som förra året såg rätt lovande ut, tycks ha runnit ut i sanden. Detta är icke heller någon överraskning, då riksdagen, våra länsrepresentanter till trots, anförtrorde fördelningen av statsan-slagen till en kungl. kommitté i Stockholm, slutar hr Johansson.

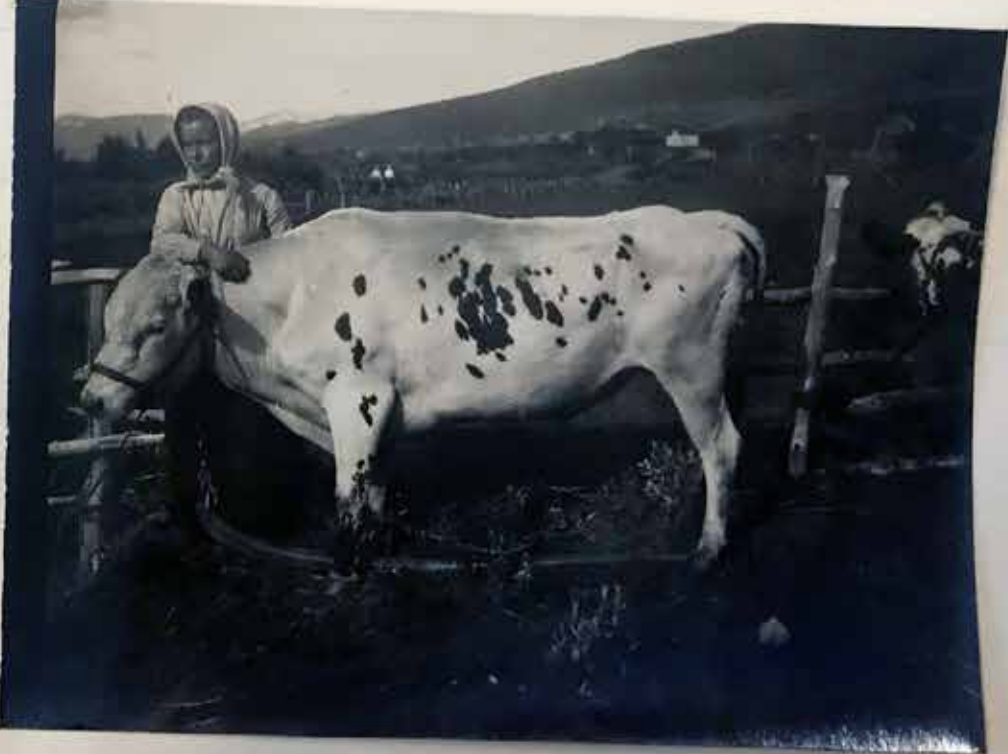

Mejeri	Invägd mjölk kg	Föräld mjölk kg	Uppgifter från statorn							Lakt. laktantbevis ut.
			Återlämnad och föräld mjölk kg	Föräld grädd	Tillverkat smör kg	Tillverkat halfet ost kg	Tillverkat mager ost kg	Tillverkat smavorer kg	Lakt. laktantbevis ut.	
Björholm	1.868.596	157.759	1.546.513	1.455	71.484	-	-	-	474	
Brolinge	3.016.768	126.681	1.717.495	1.348	103.667	532	25.304	15.596	438	
Bygdeå	3.120.313	57.678	2.494.827	508	119.023	-	28.304	111	445	
Burså	3.454.764	484.533	1.987.102	2.599	118.142	7	27.320	-	623	
Burträsk	4.958.316	202.053	2.844.162	1.346	181.401	584	95.050	23.900	900	
Bycke	1.639.251	421.052	1.008.744	668	58.548	-	354	-	481	
Dagarfors	3.962.521	573.244	2.951.244	5.158	141.651	-	17.888	-	750	
Dikens	122.277	47.020	21.634	809	2.622	-	3.262	-	58	
Dorotea	2.648.372	370.855	1.631.549	6.212	103.845	-	32.435	6.469	773	
Drängsmark	744.896	45.544	368.335	90	20.809	272	12.391	3.164	120	
Flarken	1.965.131	18.287	1.057.303	158	73.301	418	48.582	20.996	204	
Jörn	325.513	242.618	87.816	1.520	5.451	-	-	-	144	
Kolaboda	1.081.468	9.177	403.565	57	37.738	-	42.443	-	104	
Ljocksele	1.472.788	1.031.687	292.008	10.501	24.256	-	6.753	-	450	
Liljekärr	315.195	205.725	81.954	3.418	5.080	-	-	-	164	
Nordmalin	3.573.151	844.539	2.546.932	2.057	125.973	-	-	-	623	
Norsjö	425.090	224.853	165.571	1.982	9.652	-	733	-	135	
Skellefteå	9.423.373	4.897.559	3.850.777	44.807	229.847	-	-	-	1.718	
Sorsele	516.493	171.161	169.181	2.642	14.187	-	-	-	243	
Sydsand	3.355.425	160.300	2.278.754	1.171	116.503	-	38.732	-	346	
Storuman	317.167	475.593	34.616	4.543	-	-	-	-	150	
Svanström	965.968	701.151	254.762	4.622	15.928	-	-	-	223	
Tärnaby	288.950	167.157	10.981	1.538	4.878	-	8.086	-	171	
Umebygd	7.307.332	908.222	4.207.055	6.985	317.784	3.160	49.362	32.066	1.088	
Umeå	5.846.145	5.513.535	2.615.240	44.571	-	-	-	5.936	916	
Vilhelmina	1.551.020	379.871	1.187.557	8.057	43.780	4	62.956	-	588	
Vännäs	3.571.061	767.561	2.414.643	8.690	107.869	-	-	-	524	
Ånäset	2.623.734	95.225	1.161.578	1.151	95.682	406	64.828	-	335	
Åsle	1.037.001	355.893	413.655	3.238	31.875	-	17.496	10.446	369	
Överklinton	3.291.453	78.914	1.560.222	615	116.942	-	102.434	67.362	495	
	74.569.602	10.735.447	41.090.363	173.614	2.557.918	5.372	685.593	185.935	14.052	

183 Kung Håkan
 Född 1906 Kvit
 Uppfödd hos och
 ägdes af J. M. Berglund Björkefors

Prem. Västanåsjö 1907 III de pris
 Björkefors 1910 3. pris.
 1913 2. "

Fader: Pol I (40)^{II}
 Moder: Duva äg. av J. Berglund, Björkefors.

Exempel ur Hushållningssällskapets handlingar/Stambok som visar avel av tjurar.
 För att öka mjölkproduktionen höll man reda på boskapens stamtavlor (både kor och tjurar).
 I Tärnaområdet tycks Kung Håkan ha varit en ofta anlitad tjur för avel! Bild från 1910-talet.

Ovan till vänster: Exempel ur Hushållningssällskapets handlingar som visar statistik från mejerierna 1943.
 Tärna togs det då emot drygt 288 000 kg mjölk. 1948 hade produktionen gått upp till 850 000 kg.

Till vänster: Mejeriet i Tärnaby, som startade 1937. Foto: Västerbottens museum.